

De meisje in de park

Over het leren van lidwoorden

door René Berends

De lidwoorden in het Nederlands

Hoe zit het ook al weer? De Nederlandse taal telt drie lidwoorden: *de*, *het* en *een*. Ze horen bij zelfstandige naamwoorden: *de vork*, *het meisje*, *een auto*. *De* en *het* zijn bepaalde lidwoorden. Dat betekent dat al eerder duidelijk geworden is wat er precies bedoeld wordt: *De vork* gaat niet om een willekeurige vork, maar bijvoorbeeld om de vork van Sanne. *Een* is een onbepaald lidwoord. Als iemand het over *een vork* heeft, gaat het niet over een specifieke vork.

Zoals bijna altijd in het Nederlands zijn er ook ten aanzien van het gebruik van de drie lidwoorden wat addertjes onder het gras. *Het* kan ook gebruikt worden in een andere context: *het* regent. Dan is *het* geen lidwoord. En *een* kan voor alle zelfstandige naamwoorden staan, behalve als dat zelfstandig naamwoord in het meervoud staat: *een hersenen* kan niet in het Nederlands.

Zelfstandige naamwoorden hebben in het Nederlands een geslacht. Ze zijn mannelijk, vrouwelijk of onzijdig. Soms zijn zelfstandige naamwoorden zelfs mannelijk en vrouwelijk. Mannelijke en vrouwelijke zelfstandige naamwoorden krijgen het bepaalde lidwoord *de*. Onzijdige zelfstandige naamwoorden krijgen het bepaalde lidwoord *het*.

Lastig wordt het bij woorden die soms mannelijk/vrouwelijk én onzijdig kunnen zijn, zoals *de aanrecht* en *het aanrecht* en *de affiche* en *het affiche* (mag allebei). Maar van zulke woorden zijn er niet zoveel. Lastig is het ook als zelfstandige naamwoorden verschillende betekenissen hebben en als die verschillende betekenissen ook een verschillend geslacht hebben, waardoor ze dus

Het lijkt erop dat er steeds meer fouten met lidwoorden gemaakt worden in de spreek- en schrijftaal. En het zijn niet alleen kinderen die zulke fouten maken en ook niet alleen allochtonen. Een juist gebruik van de lidwoorden lijkt zelfs geleidelijk uit het Nederlandse te verdwijnen, zeggen sommige wetenschappers.

In dit artikel daarom aandacht voor de verwerving van een juist gebruik van de Nederlandse lidwoorden en wat tips voor de onderwijspraktijk om leerlingen daarbij te ondersteunen.

een ander lidwoord krijgen: *de portier* en *het portier*, *de bal* en *het bal*, *de blik* en *het blik*.

Het verschil tussen mannelijk en vrouwelijk woordgeslacht is in het Nederlands al lange tijd aan het vervagen. Onzijdige woorden zijn nog goed herkenbaar aan het lidwoord *het*, maar mannelijke en vrouwelijke woorden hebben allebei het lidwoord *de*. Er zijn zelfs vrij veel *de*-woorden die niet meer specifiek mannelijk of vrouwelijk zijn. Die woorden worden in een woordenboek vaak aangeduid met m/v. Vaak herkennen Vlamingen en mensen in Zuid-Nederland de 'oude' geslachten nog wel.

De verwerving van een correct grammaticaal gebruik van de lidwoorden

De ontwikkeling van het correct grammaticaal gebruik van de lidwoorden bij monolinguale kinderen voor wie het Nederlands de moedertaal is, verloopt traag en gaat met veel fouten gepaard. Kleuters van vier jaar maken regelmatig fouten als: "Mama, mag ik de boek!"

Opmerkelijk is dat die ontwikkeling in het Nederlands trager verloopt dan de verwerving van een juist gebruik van *le* en *la* in het Frans of van *die*, *der* en *das* in het Duits. Franse kinderen hebben *le* en *la* ongeveer rond hun vierde onder de knie, Nederlandse kinderen *de*, *het* en *een* pas rond hun zevende á achtste levensjaar.

Voor die tijd overgeneraliseren Nederlandse kinderen nog vaak *de*, maar *het*

correcte gebruik van het neemt toe naarmate kinderen ouder worden. Die overgeneralisatie wordt veroorzaakt door het feit dat *de*-woorden vaker voorkomen. Het verschil in de verwerving van de lidwoorden tussen talen wordt veroorzaakt door het grammaticale systeem van het Nederlands. Het Nederlands verschilt van bijvoorbeeld het Frans en Duits omdat het grammaticaal geslacht niet zichtbaar is aan het onbepaald lidwoord. In zijn onbepaalde vorm kan het lidwoord *een* zowel naar een *de*-woord als naar een *het*-woord verwijzen. Dat is bijvoorbeeld in het Frans wel zichtbaar: *un* en *une*. Bovendien geven de naamwoorden in het Frans en Duits prijs welk grammaticaal geslacht ze hebben.

Het zijn dus kenmerken van een normale ontwikkeling als kinderen fouten maken als "Mama, mag ik de boek!" Bovendien hoort het bij een normale ontwikkeling als kinderen van 3 á 4 jaar lidwoorden nog weglaten: "Motor zit in auto!"

De ontwikkeling van de verwerving van het correct gebruik van de lidwoorden verloopt bij Nederlandstalige kinderen in het merendeel van de gevallen volgens de volgende fasering:

- Fase 1: alleen de kale vorm van het zelfstandig naamwoord
- Fase 2: gebruik van het onbepaalde lidwoord *een* tot de leeftijd van 2 jaar
- Fase 3a: gebruik van de bij zowel *de*- als *het*-woorden
- Fase 3b: eerste verschijning van het, maar daarnaast massale overgeneralisatie van de (\pm 2-6 jaar)

Ik ga vandaag niet naar moskee

Mensen voor wie het Nederlands niet de moedertaal is, hebben meestal meer problemen bij het verwerven van een juist gebruik van de Nederlandse lidwoorden. Zelfs volwassen allochtonen die prima in het Nederlands kunnen communiceren, maken vaak nog foutjes met de lidwoorden en laten ze zelfs regelmatig weg, zoals in het voorbeeld uit het kopje boven deze paragraaf.

Volwassen tweedetaalvaarders hebben de neiging of lidwoorden niet te gebruiken of om de te blijven overgeneraliseren. "De meisje in de park" is daar een voorbeeld van.

De mate van het goed gebruiken van de lidwoorden heeft vooral te maken met de 'age of onset' (de leeftijd waarop de andere taal geleerd wordt) en de 'length of exposure' (de lengte van blootstelling aan de andere taal). Daarnaast spelen de kwaliteit en kwantiteit van de input een rol, als ook de kenmerken van de eerste taal van de betreffende persoon. Kent de moedertaal niet het gebruik van lidwoorden dan is de verwerving van de lidwoorden in het Nederlands een groter probleem, dan wanneer dat wel het geval is.

Soms is er zelfs een transfereffect. Kinderen die Frans-, Duits- of Spaanstalig zijn hebben baat van hun moedertaal, omdat deze talen ook genderkenmerken hebben in de vorm van mannelijke, vrouwelijke en onzijdige zelfstandige naam-

woorden. De genoemde kenmerken samen bepalen de mate van versnelling of vertraging in het verwervingsproces.

De ontwikkeling van het juist gebruiken van de lidwoorden in het Nederlands verloopt voor kinderen voor wie het Nederlands niet de moedertaal is, volgens dezelfde fasering als die hierboven genoemd is. Wel doet zich daarbij in het algemeen een vertraging voor en zullen sommigen er altijd moeite mee blijven houden en het eindstadium nooit bereiken.

Tips voor het aanleren van de lidwoorden

Om in de klas aandacht te besteden aan een juist gebruik van de lidwoorden zijn wat algemene en wat specifieke tips te geven.

Algemene tips

1. Bied zelfstandige naamwoorden altijd met het juiste lidwoord aan.
2. Instrueer expliciet het gebruik van de lidwoorden.
3. Corrigeer alleen in taaloefeningen, niet in het spontane taalgebruik.
4. Het herhalen in een grammaticaal correcte vorm is te prefereren boven het corrigeren.
5. Als er gegokt moet worden, kun je beter gokken op het lidwoord *de*. 75% van de Nederlandse zelfstandige naamwoorden zijn namelijk *de*-woorden.
6. In de literatuur wordt gesteld dat *de*- en *het*-woorden apart van elkaar geleerd moeten worden.
7. Laat leerlingen actief moeilijke gevallen verzamelen, die regelmatig getraind en inge oefend kunnen worden.
8. Beroepen krijgen in het Nederlands geen lidwoord in zinnen: "Ik ben koekenbakker."
9. Laat leerlingen, bij twijfel, de goede lidwoorden opzoeken in een woordenboek.
10. Verzamel actief met de kinderen op het digibord, flap-over of op een vel papier op het prikbord woorden waarvan de kinderen de lidwoorden niet goed kennen. Maak er een spelletje van om er zoveel mogelijk te verzamelen.

Specifieke tips

Specifieke tips zijn er nauwelijks te geven. Op de woorden die in het rijtje hieronder staan, zijn ook weer uitzonderingen te geven. Als je wil dat kinderen het zeker weten, moeten ze het woord opzoeken in een woordenboek.

1. Verkleinwoorden in het bepaald enkelvoud zijn altijd *het*-woorden.
2. Engelse woorden krijgen in principe het lidwoord *de*, tenzij er goede redenen zijn om dat niet te doen. Dat is bijvoorbeeld zo, als de woordsoort dat bepaalt. Sommige woordsoorten zijn in het Nederlands namelijk altijd *het*-woorden, bijvoorbeeld naamwoorden die van werkwoorden zijn afgeleid: het gebowl, het trainen, het surfen, het gesurf.

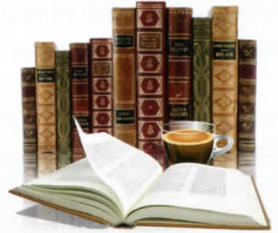

3. Zelfstandige naamwoorden in het meervoud zijn altijd *de*-woorden.
4. Onzijdige *het*-woorden zijn de meeste woorden die beginnen of eindigen op:
 - a. -schap (het gezelschap)
 - b. Ge- (het gebergte)
5. Onzijdige *het*-woorden zijn ook:
 - a. Stofnamen (het chloride)
6. *De*- woorden zijn de meeste woorden die eindigen op:
 - a. -heid, -nis, -schap (de waarheid, de kennis, de beterschap; maar: het dichterschap).
 - b. -de, -te: (de liefde, de diepte, maar het gebergte)
 - c. -ij, -erij, -arij, -enij, -ernij (de woestenijs, maar het schilderij)
 - d. -ing, -st (achter een werkwoordstam): (de wandeling, de winst)
 - e. -ie, -tie, -sie, -logie, -sophie, -agogie (de familie)
 - f. -iek, -ica (de muziek, maar het antiek)
 - g. -theek, -teit, -iteit (de bibliotheek)
 - h. -tuur, -suur (de natuur, maar het avontuur)
 - i. -ade, -ide, -ode, -ude (de periode)
 - j. -ine, -se, -age (de bagage, maar het percentage)
 - k. -sis, -tis, -xis (de crisis)

de

het

een

